

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 5

СЕПТЕМБАР—ОКТОБАР 1952

ГОДИНА IV

Генералмајор РАДИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ

ШИРОКИ ФРОНТ И ШИРОКА ЗОНА

У овом чланку изнећемо своје мишљење о неким проблемима одбране на широком фронту, о којима су у нашој војној литератури изнета извесна гледишта са којима се не можемо сложити. Тако на пример, при разматрању одбране на широком фронту долази се и до таквог закључка да изврстан део армије малих држава, чије су границе доста велике (а то је уствари скоро код свих малих држава), мора да изводи одбрану на широком фронту и да је због тога таква одбрана један од типичних видова одбране малих армија. За потврду таквог гледишта узима се као пример стратeгиски развој српске војске 1914 године, када је неколико истурених одреда добило врло широке зоне дејства испред својих армија. Међутим, треба имати у виду да ти одреди уопште нису имали задатак да воде одбрану на широком фронту, већ да врше извиђање и заштиту својих армија — дакле, вођење одбране за добитак у времену ради омогућавања концентрације главних снага. Српско командовање водило је строго рачуна да у ове одреде одвоји само онолико снага колико је било потребно за обављање таквих задатака, тако да њихова јачина није превазилазила једну трећину укупних снага. Ово је било нужно зато да би се имале што јаче прикупљене снаге за одлучне сударе. А сам начин дејства одреда био је у сагласности са њиховим задатком (извиђање и обезбеђење), тако да се проучавањем ових примера могу извлачити закључци у погледу извиђања и обезбеђења, а не и у погледу начина извођења саме одбране.

Осим тога, треба се потсетити да се наше битке: Церска, Колубарска, Кумановска, Битољска, Брегалничка, пробој Солунског фронта, па ни Карађорђево битке, итд. нису изводиле на широком фронту.

Исто тако, постоји мишљење да је наша армија у Народноослободилачком рату скоро редовно дејствовала у одбрани на широком фронту. Међутим, ако се анализирају поједине непријатељске офанзиве јасно ће се видети да је непријатељ претежно изводио операције за окружење наших главних снага. Ми смо у тим офанзивама били

приморани да стварамо фронт само до момента док не утврдимо непријатељске намере и груписање његових снага и на основу тога припремимо пробој. А пробој се увек вршио прикупљеним снагама на уском фронту. Док је непријатељ, због тежње за окружењем и уништењем наших снага, био приморан да ствара фронт и на тај начин развлачи сопствене снаге, дотле смо ми имали то преимућство да груписамо своје снаге на врло уском отсеку пробоја, дакле, за одлучни део операције. Супротно оваквом поступку у окружењу, ми смо вршили и деконцентрацију својих снага ради извлачења испод непријатељског удара, ако нам је претило окружење. Дакле, деконцентрација снага примењивала се искључиво ради избегавања окружења. Међутим, она се није примењивала у тактичком погледу. Дивизије су скоро редовно дејствовале прикупљене на појединим правцима и на сразмерно уским просторијама. Па и кад узмемо случај одбране појединих наших јединица на појединим правцима, видимо да се није тежило стварању широких фронтова него држању прикупљених јединица. Због ограничености снага и карактера терена поједини команданти су били често у дилеми да ли да прошире или сузе свој фронт, јер би у првом случају развукли сопствене снаге, а у другом непријатељ је имао могућност за извођење бочног удара. Међутим, баш у одбрани, а нарочито на појединим комуникацијама, било је најтеже решити питање одбране центра због јачине непријатеља у тенковском наоружању и артиљерији, с једне, и наше слабости у противтенковској одбрани и артиљерији с друге стране. Због тога је непријатељ најчешће вршио пробој центра на врло уском отсеку.

Завршна фаза рата још у већој мери демантује „широки фронт“ у одбрани. Треба се сетити само колики је био фронт наше Прве или Треће армије у току 1945 године. Исто тако треба проучити начин дејства Друге армије који је карактеристичан баш због ширине зоне, али у којој су се дивизије врло често браниле на фронту знатно мањем него што данас сматрамо као нормалан фронт у одбрани.

Уствари, ова кратка анализа историје наших ратова показује да се не може говорити о одлучним биткама на широком фронту. Поједине помоћне радње, као што су извиђање и обезбеђење, које се заиста изводе на просторији веће ширине и дубине (а тако је и данас), не могу служити за доношење закључака о извођењу отсудне одбране.

Суштина овога проблема своди се на питање односа величине армије и ширине ратишта, које, по нашем мишљењу, не треба посматрати у смислу одбране земљишта (отуда, када је ратиште широко а армија мала, одбрана добија облик одбране на широком фронту), већ у смислу извођења одлучних судара како у офанзивним, тако и дефанзивним операцијама, тј. извођења одговарајуће офанзивне или дефанзивне операције. Историја јасно говори да то није никакав нови проблем. Такозвано фронтално ратовање, под чијим су утицајем и произашла оваква мишљења, родило се тек у Првом светском рату. Пре тога није било фронталног ратовања. Однос ширине ратишта и величине армије био је далеко неповољнији него данас. У многобројним ратовима пре Првог светског рата, као и рату српске војске у току њега, искристалисали су се основни принципи вођења операција

при таквом односу величине армије и ширине ратишта. Можда су Наполеонове ратове и ратове српске војске у том смислу за нас најпознатији, те би им при изучавању историје ратова, са овог гледишта, требало поклонити одговарајућу пажњу. Искуство Наполеонових ратова и уопште стања војне мисли у том времену најбоље је разрадио Клаузевиц у своме делу „О рату“. Српско командовање је по нашем мишљењу било у праву што је придавало посебан значај изучавању Клаузевица од стране свог официрског кадра. Уствари, упознавање тога начина ратовања биће корисно баш у смислу бољег схватања начина ратовања у оним случајевима када је ширина ратишта несразмерно велика у односу на величину армије.

Међутим, употреба нових борбених средстава, како са једне тако и са друге стране, претставља основни елемент, који уноси измене при оваквим условима ратовања (нарочито онда када се однос величине армије и ширине ратишта много не мења). Истина, та употреба нових борбених средстава изазива измене и у начину ратовања уопште, али те измене у оваквим условима могу имати свој посебан утицај. А у томе се, по нашем мишљењу, и састоји централни проблем. У вези са тим треба имати у виду чињеницу да се пред Први светски рат, у току њега, па и извесно време после њега, сматрало да дивизија у одбрани нормално брани фронт од 5 км (у доба Наполеона ова ширина била је још мања). Тако је било предвиђено у правилима српске и бивше југословенске војске, иако је српска дивизија имала 12—16 батаљона од по 1.000 људи. Очеvidно је да од развитка наоружања зависе и одбранбене могућности дивизије. Услед појачаног аутоматског и артиљериског наоружања, показало се да је потпуно непотребан дотадашњи прегусти начин груписања и да је дивизија, наоружана овим новим наоружањем, могла да има исту упорност на два пута већој ширини фронта. Међутим, истовремено треба уочити и извесна отступања од ове законитости, која су се, на пример, показала у бици код Стаљинграда, где су неке дивизије добијале фронтине које нормално држе пукови, па чак и мање (и то не само ради смањења бројног стања услед губитака). Према томе, да би се дошло до закључка колико је савремени развитак наоружања повећао могућности дивизије у одбрани, потребно је пажљиво испитати квантитативни и квалитативни пораст модерног наоружања дивизије. Због тога нема никаквог разлога да се тенденција, коју савремени развитак наоружања уноси у ратовање, узима као потврда теорије широког фронта. А уствари теорија одбране на широком фронту досада није ни постојала. Због чега се она појавила код нас? Изгледа због тога што поједини писци сматрају да се одбрана земље не може замислити без фронта. Ми, пак, стојимо на гледишту да се она не може замислити са фронтом.

Иако се тврди да се одбрана на широком фронту предузима зато да би се на одлучним местима могле груписати велике снаге, ипак ће нам детаљнији прорачун показати нешто друго. Ако бисмо само, примера ради, узели 120 км као норму за одбрану корпуса на широком фронту, онда би за одбрану 1.200 км фронта државне границе било потребно 10 корпуса, а то значи да би знатан део снага био ра-

стурен за помоћна дејства и да би остао релативно мали део који би на ужем фронту изводио главне операције.

При неповољном односу величине армије и ширине ратишта, треба имати на уму да се то односи не само на браниоца, већ и на нападача, јер ни један ни други неће имати довољно снага да се бране, односно да нападају фронтално. Супротно томе, и један и други тежиће да на најважнијим правцима прикупи што јаче, а на помоћним да остави само најпотребније снаге. Јасно је да у свакој конкретной ситуацији, при груписању и стварању планова за извођење операција, бранилац мора водити рачуна о груписању и начину извођења операција од стране нападача и обратно. Циљ нападачевих операција нормално ће бити тучење браниоцевих главних снага, јер може сматрати да је обавио главни посао рата тек онда када то постигне. На великој просторији он ће тражити браниоцеве главне снаге на важним животним правцима армије и земље, где се бранилац исто тако мора поставити, јер би, иначе, без борбе дао нападачу могућност да се постави у много повољнији положај за постизање свога циља. Нападач ће бити у стању да изводи операције на једном, два или више праваца, већ према величини својих офанзивних могућности. Очеvidно је да бранилац, још пре почетка сукоба, мора бити начисто са тим на колико праваца непријатељ може да води офанзивне операције. То је први чинилац који ће имати утицаја на опште груписање снага. Друго је питање вероватноће и важности појединих праваца. Нападач, који има иницијативу, баш на пространом ратишту има боље могућности за предузимање маневра. Отуда се намеће потреба да бранилац еластично групише своје снаге и тако построји борбени поредак да би могао извести што бржу концентрацију на главним правцима наступања нападача. Сасвим је логично да проблем стратeгиског и тактичког извиђања и заштите у таквој ситуацији добија прворазредни значај.

Начин организације и извођења операције на једном правцу, тј. да ли ће се применити прикупљенији или развученији поредак, претставља посебно питање. Свакако и један и други поступа, уопште узевши, имају своје предности и недостатке, али бранилац скоро увек треба да тежи развлачењу непријатељских и прикупљању сопствених снага. Ако би своје снаге развукао на великој ширини, онда би тиме само учинио услугу нападачу. Супротно томе, нападач ће применити развлачење снага једино у случају ако се осећа слаб за пробој центра борбеног поретка или ако му надмоћност у снагама дозвољава да изврши окружење. Због тога, по нашем мишљењу, овакви услови захтевају крајње еластичан начин ратовања.

Али, овај начин одбране ни у ком случају неће бити фронталан. Уопште узевши, фронт претставља онај део борбеног поретка који је најјаче развијен за борбу. На том правцу постављају се јединице и средства и разрађују планови за њихову употребу. При томе треба имати на уму да фронт захтева обезбеђење ватрене везе међу потчињеним јединицама како са пешадиским, тако и са артиљериским наоружањем. Раније се фронт стварао пред битку, онда када би главнине армија дошле у додир. У Првом и Другом светском рату, благодарећи повољном односу величине армија и ратишта, фронт се

стварао пре почетка дејства. Али, такозвани фронт и ту је служио само за обезбеђење дејства главних снага које изводе одлучне операције. Према томе, фронт игра помоћну улогу. Он служи само као застор под чијом се маском изводе смели маневри и воде битке на један, два или онолико праваца колико је то условљено односом снага, односно офанзивним могућностима нападача. Разуме се број ових праваца не може бити неограничен. Иако су, например, Немци и Совјети имали милионске армије, ипак је Немачка армија 1942 године изводила офанзивну операцију само у правцу Стаљинграда, а 1943 преко Курска ка Москви. И за једну и за другу страну остали део фронта у том периоду практично је претстављао само терет, где је требало држати што мање сопствених и привезати што више непријатељских снага. Према томе, фронт претставља само нужно зло које је неминовно при одређеном односу ширине ратишта и величине армије. При томе треба истаћи да нападач, пошто има иницијативу, има повољније услове за прикупљање сопствених снага и за предузимање извесних мера за привезивање јачих браничевих снага на пасивним деловима фронта. Као што се види, формирање фронта није неминовно у свим ситуацијама. Оно је неоправдано, поготову тамо где стварно за то не постоје потребни услови.

Као што смо већ истакли, проблем правилног стратегског развоја, који би омогућио врло брз маневар на главним правцима наступања нападача, има прворазредан значај. Стратегско извиђање и обезбеђење постаје неопходан елеменат стратегског борбеног поретка, пошто оно треба да пружи јасну слику за употребу сопствених снага. Било би потпуно идеално када би стратегски борбени поредак браниоца у потпуности одговарао плану наступања нападача и када би јединице биле постављене баш у оне рејоне у којима ће водити битку. Међутим, то неће бити увек могуће. Стратегски борбени поредак српске војске 1914 године произашао је из неизвесности српске Врховне команде у погледу стварног дејства аустроугарске војске. Армије су биле у очекујућем положају. Оне су на основу резултата стратегског извиђања имале тек да добију конкретне задатке — да нападају или да пређу у одбрану.

Међутим, ако смо сигурни да ће непријатељ напасти на неком тачно одређеном правцу, онда се у одређеном рејону морају поставити довољно јаке снаге, потпуно формирати њихов борбени поредак и разрадити план одбранбене операције на том правцу. Тако је, на пример употребљена српска војска у Брегалничкој бици. Наиме, њена главнина била је концентрисана на брегалничким положајима, док су незнатне снаге штитиле остале правце из Бугарске (али не у форми широког фронта).

Проблем одговарајућег стратегског борбеног поретка на пространом ратишту, такође, има одлучујући значај. То произилази и из чињенице што нужно треба тежити да се стратегски борбени поредак што пре претвори и у тактички. Ово је потребно нарочито због тога што данас постоје велике тешкоће у извођењу стратегског маневра не само због велике дужине на којој га треба изводити већ и због обилности и разноврсности савремених борбених средстава за

његово спречавање и изоловање рејона операције. Овај захтев поставља се у толико оштријој форми уколико је једна армија слабије покретљивости и уколико је мање способна за супротстављање непријатељским дејствима за изолацију рејона операције. Услед таквог захтева појавила се потреба да се борбени поредак развије што раније како би се у моменту извођења операције вршило што мање покрета. Али, у овом погледу може се ићи само до оних граница које дозвољавају услови које смо раније истакли.

На пространом ратишту постоји могућност почесног тучења и браниоца и нападача и то како услед начина груписања који захтева пространство ратишта, тако и због тешкоће маневра. Услед тога прети опасност од неповезаног дејства појединих групација као и оружане снаге у целини.

Када из проблема стратeгиског развоја извучемо основни закључак, наиме, да на одговарајућим главним или помоћним правцима треба прикупити одговарајуће снаге, онда настаје питање: какав начин одбране треба применити на главном правцу? Несумњиво са прикупљеним снагама, али са таквим степеном прикупљености који дозвољавају модерна борбена средства и савремени начин вођења боја. Претерано ширење како по фронту, тако и по дубини било би штетно исто тако као и претерано прикупљање. У случају претераног развлачења браниочевих снага, нападач би имао повољне услове да почесно потуче браниоца, не само због тога што би лако остварио надмоћност на правцима удара, већ и због велике удаљености појединих браниочевих колона и ешелона. Ако би, пак, бранилац био исувише прикупљен, онда би се нападачу пружила могућност за извршење бочног удара и за ефикаснију употребу свога наоружања. *Укратко речено, бој ће се одиграти, углавном, на нормалном фронту, који одговара савременим условима.* Јасно је да службом извиђања и обезбеђења треба обезбедити јединици да потпуно спремна прими бој, тј. са довољно података о непријатељу, почев од оних најважнијих, па до најдетаљнијих. Начин одбране на помоћним правцима претставља посебно питање, пошто се сматра да снаге на помоћним правцима треба да се бране на широком фронту. Али, сада се прво намеће потреба да тачно утврдимо шта је то широки фронт. По нашем мишљењу, широки фронт није географски појам, већ форма борбеног поретка једне јединице — фронт који је већи од нормалног — док је ширина зоне коју јединица брани географски појам. Јединица може образovati фронт на целокупној ширини додељене јој зоне, али и не мора. Али, уколико се јединици да задатак да брани фронт неке одређене зоне, а не ту зону као целину, или правце у њој, онда је јасно да дотична јединица мора извршити задатак примењујући форму одбране широког фронта. Ово истичемо зато што ширина додељене зоне за одбрану ни у ком случају не мора да условљава и форму борбеног поретка и начине извршења задатка, као што то испада по мишљењу оних који заступају форму одбране на широком фронту.

Исто тако, и широки фронт има крајње границе преко којих се не би смело ићи. Оне су и овде, као и код нормалног фронта, одређене извесним елементима, а нарочито могућом ударном снагом не-

пријатеља на одређеном отсеку фронта и одговарајућом снагом која тај удар треба да сломи, што зависи од обостраног квантитативног и квалитативног односа снага, као и погодности терена и осталих услова под којима ће се изводити борба. Већ раније смо истакли да је развита наоружања кроз историју утицао пре свега на промену ових граница. На основу тога и долази се до просечних норми ширине фронта појединих јединица у одбрани.

Границе ширине нормалног фронта дивизије зависе од одбранбене снаге, у првом реду, њене пешадије, артиљерије и тенкова, а затим и осталих родова. Због тога се и количина пешадије, артиљерије и тенкова мора налазити у складном односу. Границе ширине нормалног фронта дивизије не могу прећи зону успешног дејства целокупне дивизиске артиљерије (било би неоправдано када би дивизија располагала јачом пешадијом која би била у стању да држи већи фронт, а на коме не би могла успешно да дејствује целокупна дивизиска артиљерија). Уствари, дивизиска артиљерија претставља најмоћније и најбрже средство маневра у оквиру дивизије. Потребно је само незнатно време па да се ватра целокупне дивизиске артиљерије сручи било на ком правцу, на први или други ешелон нападача, на његову артиљерију или тенковске снаге, на осматрачнице, итд. Ширина фронта дивизије зависи, такође, и од брзине кретања опште и тенковске резерве, као важног саставног дела борбене целине дивизије, и могућности њихове благовремене интервенције на ма ком отсеку фронта. Али, ни у томе се не може ићи преко извесних граница. Резерва мора стићи на тежиште одбране дивизије пре но што је разбијен први борбени ред, тако да га може благовремено потпомоћи и заједно са њим дејствовати. У противном, непријатељу се пружа могућност да почесно потуче први борбени ред и резерву. У таквом случају она неће дејствовати као резерва, него као потпуна посебна борбена група, која ће морати да врши за себе извиђање и обезбеђење, да хвата додир са непријатељем и да се развија у борбени поредак — другим речима, да води борбу у сусрету. Али тиме се аутоматски губе преимућства која треба остварити за употребу сваке резерве.

Природно је да ширина фронта дивизије може да буде већа ако бранилац располаже тенковима, односно мања ако се у његовој резерви налази искључиво пешадија. То је био један од разлога, што су, на пример, Немци у корпусу имали поред две пешадиске и једну моторизовану или оклопну дивизију. Данас су и тенкови уведени у састав дивизије, не само ради напада него и ради одбране. Због свих горе наведених разлога дошло се до закључка да нормалан фронт дивизије у одбрани треба да буде 8—10 км. А да ли ће се тај фронт још више проширивати, зависи од даљег развитка наоружања у оквиру дивизије. Исто тако, ширина одбранбеног фронта пука и батаљона зависи од њиховог тешког наоружања, слично као и код дивизије. Пошто у таквим случајевима дивизија, пук и батаљон треба да дејствују као јединствене борбене целине (где артиљерија, општа и тенковска резерва врше улогу повезивања разних борбених елемената), поставља се питање до које се границе може повећати ширина фронта, а да се не поремети то њихово дејство као целине. Ако као

пример узмемо ширину фронта дивизије од око 15 км, онда можемо очекивати маневар једне половине до две трећине дивизиске артиљерије ма на ком делу тог фронта. То значи да би се овде, у извесном степену, још увек обезбедило дејство дивизије као целине. Разуме се да би и ефекат артиљериског дејства био смањен услед тешкоће организације артиљериског осматрања и извиђања, па према томе и командовања.

С друге стране, општа и тенковска резерва биле би у том случају удаљене на 7—8 км иза фронта, тојест на око 10—12 км далеко од појединих крила дивизије. Према томе, ако претпоставимо да се у резерви налази један пешадиски пук који треба употребити на једном од тих крила и да он при томе нормално прелази по 4 км на час (а непријатељ ће увек тежити да то спречи), онда ће му бити потребно 2,5—3 часа док челом стигне на угрожено крило. Ако овоме додамо пола часа док се иза наређење и пук спреми за покрет и један час и 30 минута за развој пука, онда се то време пење на 4.30 до 5 часова, од тренутка када би резерва кренула па до њеног ступања у борбу, чак и онда када непријатељ не би испољио никакав знатнији утицај на њено кретање. Поставља се питање: да ли први борбени ред на дотичном крилу може створити толико времена за ангажовање дивизиске резерве? Очеvidно је да се при јакој концентрацији непријатељских снага и средстава то не може очекивати. У крајњем случају, снаге на дотичном крилу морале би да воде маневарску одбрану да би омогућиле употребу дивизиске резерве. Осим тога, треба имати у виду да су могућности пешадије за држање фронта у овом случају потпуно исцрпене. Ако би узели да се између батаљона прве линије (који просечно бране по 2 км) налазе међупростори ширине по 1 км, онда би на 15 км фронта дошло 5 батаљона. Према томе, ако се у пуковским резервама задржи по један батаљон, а у дивизиској резерви пук без батаљона, онда је јасно да би цела дивизиска пешадија била ангажована на фронту од 15 км и да ту ширину са тим снагама не би смела прекорачити. При томе смо узели претпоставку да батаљони бране по 2 км, пошто та ширина може бити само изузетно већа (као што су и за време Народноослободилачког рата били изузетни случајеви када је фронт батаљона био већи од 2 км). Разуме се да се те норме могу разликовати у извесној мери у зависности од бројног стања људства и наоружања појединих дивизија.

Међутим, ако би дивизији доделили ширину фронта, рецимо од 30 км, онда је потпуно очеvidно да она на том фронту не би могла дејствовати као јединствена борбена целина. То већ не би била дивизија у борбеном смислу. Она би се аутоматски поделила на низ борбених група које би садејствовале углавном само постигнутим успесима и дејствима на својим правцима, тј. више посредним путем, док би штаб дивизије имао искључиво координирајућу улогу.

Није тешко доказати да би против такве дивизије, која би се бранила на фронту од 30 км, била довољна само једна нападачева дивизија. Ако претпоставимо да ће браниочева дивизија развити сва три пука у прву линију и задржати један до два батаљона у резерви, онда би на батаљоне прве линије отпало просечно по 4 — 5 км. Ако

би сваки пук имао резерву до пола батаљона, онда би нападачева дивизија могла да врши пробој на мањем отсеку од оног који држи батаљон у одбрани. То значи да би она у том случају према себи имала један батаљон у првој линији, пола батаљона у пуковској резерви, један до два батаљона у дивизиској резерви и, у крајњем случају, још два полубатаљона из резерви суседних пукова, тј. три и по до четири и по батаљона. Осим тога, она би поједине своје снаге са различитих отстојања почесно уводила у борбу, тако да би, углавном, дејствовала по принципу вођења сусретне борбе. С друге стране, нападач је у стању да на отсеку пробоја концентрише целокупну своју дивизију артиљерију, док му браниочева дивизија на томе делу може супротставити највише половину своје артиљерије. А пошто ће њено дејство због тешкоће осматрања и садејства бити знатно отежано, то се врло често неће моћи искористити више од трећине или четвртине њене снаге. Према томе, јасно је, да ће, при иначе једнаким снагама, нападач имати знатно повољнији однос снага у моменту одлучног судара са браниоцем који би применио овакав метод одбране и да ће имати изгледа да га при томе савлада и потуче.

Ако бисмо узели корпус као пример, онда би резултат нашег прорачуна испао још убедљивији, тако да сигурно можемо тврдити да би корпус који напада, редовно успевао да по деловима потуче корпус који се брани.

Овде смо разматрали шему, односно форму, борбеног поретка који у правилном односу садржи основне елементе савремене одбране — ватру и противнападе. Ако се држимо тенденције савремене одбране у употреби ових елемената, онда испада да се они тешко могу комбиновати у условима када је фронт већи од нормалног и да се те тешкоће знатно повећавају уколико се фронт више шири. Ако се, пак, држимо тежње да што јаче искористимо ватру, онда ће нам остати незнатна или скоро никаква снага за противнападе.

Увиђајући овакву незгоду, неке присталице широког фронта почињу у пракси да напуштају идеју држања фронта образовањем јаких резерви. На тај начин, они дају превагу противнападима и зато су принуђени да остављају незнатне снаге за испољавање ватре у одбрани. Тако се дошло чак и до закључка да око половина снаге сваке јединице треба да буде у резервама. То би у оквиру дивизије (рецимо од 9 батаљона) отприлике овако изгледало: у дивизиској резерви — око 4,5 батаљона, у пуковским резервама 2—2,5 батаљона и у првом ешелону пукова прве линије 2—2,5 батаљона. То значи да се за противнападе предвиђа 6,5 — 7 батаљона, а за ватрену борбу свега 2 — 2,5 батаљона. А шта у том случају могу урадити ова два батаљона чак и на нормалном фронту дивизије? Ништа више него једна слаба претстража. Према томе, ова дивизија у целини не би вршила одбранбени, већ нападни бој са неколико група (3 групе према овом примеру, са међусобним растојањима и отстојањима по неколико километара).

Овакав начин употребе дивизије значи скоро потпуно одустајање од одбране, пошто му недостаје једно од основних преимућстава одбране — *ватра и утврђивање*. У таквом случају, нападачу не би био

потребан однос снага 3 : 1 против браниоца у позиционој одбрани или 2 : 1, односно 3 : 2 у одбрани организованог на брзу руку, већ би био довољан и однос 1 : 1. Због тога, по нашем мишљењу, овакав начин може да буде само изузетан, и то при одбрани широких зона, у случају напада скоро једнаких снага нападача.

Ако је бранилац на појединим правцима истурао „јежеве“ (2 — 3, према броју праваца) а остатак, тј. главнину дивизије, задржавао прикупљену ради прелаза у противнапад на правцу наступања нападача, онда се ту изражавао принцип концентрације главних снага на главној тачци — мада у нападној форми боја.

Међутим, у случајевима изразитије нападачеве надмоћности, бранилац ће привремено морати да одустане од извршења противнапада. Он ће бити принуђен да са главнином дивизије на погодним положајима и на нормалном фронту организује одбрану на главном правцу, јер прво треба да ослаби нападача и припреми услове за извршење противнапада. Вршење противнапада на надмоћног нападача који није учинио никакву озбиљнију грешку претстављало би обични авантуризам. Зато се у извођењу одбране начелно треба придржавати онога начина који у датом случају претставља најбољу комбинацију ватре и противнапада. Али, уколико се фронт више проширује, утолико се и снага ватре све више смањује, и то више због тешкоћа осматрања, одржавања везе и обавештавања, него ли због могућности самих оруђа, јер треба имати у виду да ширина фронта не зависи само од одређеног броја и квалитета оруђа, него и од могућности извиђања, осматрања, обавештавања и одржавања везе дотичне јединице. То значи, ако бисмо хтели да ватрени систем дивизије функционише нормално и кад би дивизија бранила фронт 20 до 30 км, онда би дивизија морала да има средства за извиђање и везу које нормално има корпус. Осим тога, време за организацију ватреног система знатно се повећава.

На основу свега овога можемо смело тврдити да се ватрена снага дивизије (чак и кад су за њу одређена довољна средства) на два пута већем фронту не смањује за два, већ за четири пута, тј. да се смањење повећава са квадратом увећања фронта. Према томе, при повећању фронта једне јединице изнад нормалног, све више слаби концентрација главних снага уопште, затим слаби читав ватрени систем као и силама самих противнапада до те мере док једног тренутка дотична јединица не буде уопште у стању да сопственим снагама задржи исте толике снаге нападача.

Према томе, у садашњим условима, нормалан фронт дивизије не треба да прелази од 8—10 км, док се границе широког фронта могу узети највише до 15 км, пошто се на ширини већој од 15 км фронт не би могао сигурно држати.

Сада да видимо каква је разлика у вођењу одбране у случајевима одбране дивизије на нормалном фронту, затим на фронту који не прелази 15 км и у зони преко 15 км.

Иако се при одбрани нормалног фронта може обезбедити дејство дивизије као целине, чије се главне снаге могу врло брзо усмеравати на тежиште одбране, ипак сама одбрана претставља веома озбиљан и тежак проблем, како у погледу употребе првог борбеног

реда, тако и резерви које могу бити разбијене дејством авијације, артиљерије, или тенкова који су се пробили још док резерва није ни стигла до фронта.

У другом случају, фронт се још увек може држати на целој ширини, али са далеко већим напрезањем. У већини случајева мора се дозволити маневарска одбрана једном делу првог борбеног реда (центру или крилима) док се не изврши благовремено прикупљање главних снага дивизије. Међутим, општи проблеми одбране овде су знатно тежи.

У трећем случају, тј. при одбрани дивизије у зони преко 15 км, идеја одржавања фронта постаје апсурдна. Она је супротна основном циљу који се јединици поставља, тј. да туче непријатељске снаге. Док се то у ранија два случаја могло постићи формом фронта у целој зони, дотле је потпуно сигурно да би у овом случају оваква форма стајала у потпуној супротности са основним циљем. Да би се остварио тај циљ потребно је да се главним снагама сударимо са непријатељем у одлучној борби. Пошто ће нападач вероватно наступати прикупљеним снагама (или бар главним) на ужем фронту те зоне, то би било разумљиво да му и ми на том ужем делу супротставимо целу дивизију (што би било идеално) или бар главнину дивизије. Ако то остваримо, онда ће главнина водити борбу на нормалном фронту, а када се главнина развије она ће формирати свој борбени поредак, па према томе и резерву. Ако бранилац буде добро проучио зону непријатељског наступања он ће лако моћи да открије које тачке нападач мора заузети да би могао предузети наступање. На тај начин, он се може поставити на извесним положајима где ће бити сигуран да ће га нападач потражити, а ако нападач то ипак не би учинио, бранилац ће имати повољне услове да сопственим нападом потуче нападача. Отуда проистиче велика важност правилног избора таквог положаја, односно рејона за одбрану, *који се не може заобићи и који треба да има наслоњена крила и бокове на природне препреке*. Остали услови слични су онима који важе у случају када јединица има наслоњена крила и бокове на суседне јединице. При томе треба у потпуности одбацити мишљење о стварању резерве у широким зонама (са формом одбране широког фронта), које је довело чак и до стварања артиљериске и инжињериске резерве. По нашем мишљењу, *ту није потребна резерва, већ главнина*, а у оквиру главнине резерва. Зато је при вођењу овакве одбране битно да се обезбеди таква организација извиђања и обезбеђења која ће благовремено пружити довољне податке за правилну употребу главнине дивизије, коју треба држати прикупљену на једној или две тачке.¹⁾

Према томе, при одбрани широких зона треба имати главнину дивизије прикупљену било за нападне радње у циљу почесног тучења појединих колона, или главнину јединице на главном правцу

¹⁾ Поставља се питање: да ли је организација одбране дивизије са претстражним, главним и прихватним положајима, каква је, например, била у српској и бившој југословенској војсци, повољнија за извођење овакве врсте одбране, а нарочито на брдском терену. У сваком случају, ово питање захтева озбиљну студију, тим пре што оно још није расправљано у нашој војној литератури.

напада и на нормалном фронту за извођење одбране. На тај начин изразићемо и принцип концентрације главних снага на тежишту одбране, и складан однос ватре и противнапада у чисто одбранбеном облику, као и могућност напада у нападном облику извођења одбране. Зато сматрамо да би било од велике важности кад би се јасно прецизирале границе фронта за поједине јединице, а у вези са тим и одговарајућа терминологија. По нашем мишљењу требало би усвојити следеће термине: „одбрана на нормалном фронту“, „одбрана на широком фронту“ и „одбрана широких зона“.

Из досадашњег излагања може се извући закључак да ће дивизија или корпус, ако би се развили и бранили методом такозваног широког фронта, чије границе нису одређене (пошто ми сматрамо да је широки фронт могућ само до одређене границе), увек претрпети пораз од исто толиких нападачевих снага. Због тога је и сасвим очигледна неодрживост таквог метода одбране који потпуно води кордонском распореду и у тактичком и у стратeгиском погледу. Раније смо истакли да би за 1.200 км фронта било потребно 10 корпуса. Није тешко увидети да би тиме свака мала армија употребила главнину својих снага за помоћна дејства. Исто тако показали смо да је овакав метод одбране у тактичком погледу, у оквиру дивизије и корпуса, такође неодржив и да претставља најобичнији кордонски распоред. Истина, у теорији се покушава да се ова слабост избегне стварањем јачих резерви, али је те резерве у пракси немогуће створити ако се јединицама даје задатак да држе веома широке фронтове. Очеvidно је да оваква форма одбране није ништа друго до форма одбране која је са нормалног фронта накалемљена на једну широку зону где је већ потребно водити одбрану на друкчији начин. Отуда, по нашем мишљењу, при разматрању вођења одбране у оваквим условима, пре свега треба имати у виду да основни задатак јединица у одбрани није да држе фронт, него да потуку нападача, а тај им задатак намеће неопходну потребу да прикупљају, а не да распарчавају снаге, и да прикупљеним снагама изводе одбрану на нормалном, а не на такозваном широком фронту.

Потребно је да истакнемо да смо извођење одбране разматрали под претпоставком да се тражи одлучујући исход борбе, дакле, *отсудна одбрана*, која је иначе најтежи и најодговорнији начин одбране. Но, методи извођења одбране као и њени циљеви такође могу бити различити.

Кордонски распоред, без обзира на тежњу да се избегне, код овакве форме одбране ипак остаје и претставља тешку грешку. У историји је увек осуђивана тенденција кордонског ратовања. „Ако хоћете да браните границу кордонски, ви сте слаби свуда, јер, најзад, све што је људско ограничено је. Артиљерија, новац, добри официри, добри генерали, све је то ограничено, и ако будете присиљени да расејавате свуда, нећете нигде бити јаки“, тако је писао Наполеон. Али, иако данас нема војника који би у теорији признавао оправданост кордонског распореда, бар за већину ратних ситуација, ипак се у пракси и то дешава. Зато је потребна детаљнија анализа појединих гледишта.